

К. О. Мулик

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри західних і східних мов та методики їх навчання
ДЗ «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського»

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена дослідженню проблеми формування іншомовних компетенцій майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти. Відзначено, що в рамках сучасних вимог теоретико-методичні засади іншомовної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у ЗВО мають бути спрямовані на формування і розвиток здатності до іншомовної комунікації, а також забезпечувати готовність випускника використовувати в повному обсязі отримані знання в умовах професійного середовища. Іншомовне спілкування є частиною професійної діяльності сучасного фахівця будь-якої сфери, зокрема вчителя гуманітарних дисциплін, якому необхідно вміти побудувати усний виступ за законами риторики та етики іншомовного спілкування, композиційно правильно оформити письмовий текст – доповідь, статтю, есе, ділову кореспонденцію, вміти сформулювати питання під час презентацій та пресконференцій, вміти вести діалог, користуватися сучасними технічними засобами навчання тощо. Ці знання та вміння повинні стати об'єктами цілеспрямованого навчання майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти іноземної мови як професійно спрямованої іншомовної комунікативної діяльності. Результатом такої діяльності є сформованість професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетенції.

На основі аналізу теоретико-методичних джерел та спираючись на Державний стандарт вищої освіти, подано визначення іншомовних компетенцій майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти – це особистісне новоутворення, представлене сукупністю загальнокультурних і професійних знань, вмінь та навичок, які в єдності з іншомовним комунікативним компонентом включають в себе, поряд з когнітивним аспектами, довготривалу готовність і здатність до ведення професійної та науково-дослідницької діяльності іноземною мовою.

Виокремлено основні компоненти іншомовної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти: мовний; мовленнєвий; країнознавчий; соціокультурний; полікультурний.

Зроблено висновки відповідно до поставленої мети дослідження. Окреслено перспективи подальшого дослідження проблеми іншомовної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Ключові слова: *іншомовна підготовка, майбутні вчителі, професійне спілкування, гуманітарні спеціальності, іноземна мова, заклади вищої освіти.*

Постановка проблеми. Згідно з Концепцією розвитку іноземної мови у ЗВО проблема іншомовної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти стає першочерговою.

Професійна підготовка є процесом формування сукупності фахових знань, умінь і навичок, атрибутів, трудового досвіду й норм поведінки, що забезпечують можливість успішної професійної діяльності [6].

Одним із важливих завдань є завдання навчити студентів професійному іншомовному спілкуванню, сприяти одержанню студентами знань та формуванню вмінь та навичок, що дають можливість майбутнім спеціалістам у різних галузях адекватно використовувати іноземну мову у професійній діяльності. Сама діяльність набуває рис пізнавальної самодіяльності, самоорганізації, її необхідно стимулювати

та активізувати. Особливу увагу слід приділяти формуванню навичок усного мовлення як передумові будь-якої діяльності майбутнього вчителя.

Іншомовна підготовка майбутніх фахівців є невіддільним складником професійної освіти. Здатність спілкуватися іноземною мовою належить до загальних та професійних компетентностей, синтез яких і визначає кваліфікацію фахівців.

Іншомовна підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей спрямована на отримання інформації, яка є важливою в майбутній професійній діяльності, на оволодіння тими навичками мовлення, які дозволяють користуватися цією інформацією.

Сучасна практика вдосконалення іншомовної підготовки студентів знаходиться в центрі уваги психолого-педагогічної науки. Дослідники вибирають різні педагогічні підходи до реалізації цієї

мети. Одним із перспективних на сучасному етапі вважається компетентнісний підхід.

Державний стандарт вищої освіти визначає компетентність як набуту у процесі навчання інтегровану здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що може цілісно реалізовуватися на практиці. Відповідно, компетенція – це суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини [2].

Основними категоріями компетентнісного підходу є поняття «компетенція» і «компетентність». У рамках отожднення цих понять документ Європейського Фонду Освіти зазначає, що «компетентність» і «компетенція» є синонімами [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми розвитку професійної компетентності вчителя знайшли своє відображення в працях В. Адольфа, В. Бондаря, Н. Бібік, О. Біди, Т. Браже, А. Деркача, Т. Добудько, О. Дубасенюк, І. Зимньої, І. Зязюна, Б. Ельконіна, Н. Кузьміної, В. Лозової, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, І. Прокопенко, С. Ракова, А. Реана, О. Савченко, В. Сластьоніна, С. Скворцової, А. Хуторського, В. Шахова, О. Шиян та інших.

А. Хуторський визначає компетентність як сукупність особистісних якостей учня (ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), зумовлених досвідом його діяльності у певній соціально і особистісно значущій сфері [7].

В. Адольф стверджує, що професійна компетентність – це складне утворення, що вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу [2, с. 118].

У Енциклопедії освіти зазначено: «Професійна компетентність (лат. *Professiono* – офіційно оголошене заняття; *compete* – досягати, відповідати, підходити) – інтегративна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатній для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця» [8, с. 722–723].

Поняття іншомовної комунікативної компетенції у педагогіці і методиці навчання іноземних мов досліджувалось як зарубіжними, так і вітчизняними вченими (Л. Біркун, Л. Брахман, С. Брумфіт, О. Волобуєва, Р. Джонсон, Г. Китайгородська, С. Козак, С. Мельник, Е. Пассов, С. Савіньон, М. Свейн, Д. Хаймс, Д. Шейлз).

Проблема формування іншомовних навичок у студентів немовних спеціальностей, зокрема тих, які навчаються у ЗВО економічного профілю, також привертала увагу дослідників (Т. Аванесова, Р. Мільруд, А. Самсонова). Однак із розвитком потреб суспільства змінювались акценти практичного викладання іноземних мов, і, як наслідок, нагаль-

ною потребою стало формування саме іншомовної комунікативної компетентності (А. Астадур'ян, Л. Борозенець, Н. Гавриленко, О. Григоренко, М. Євдокімова, В. Зикова, О. Іскандарова, Е. Комарова, Т. Кускова, Н. Кучеренко, Т. Лопатухіна, Т. Лучкіна, Ю. Маслова, О. Фадейкіна, Л. Фішкова, Л. Халягіна, І. Цатурова, М. Шишлота та інші). Методику формування іншомовної комунікативної компетентності досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені-методисти (І. Берман, В. Бухбіндер, В. Коростильов, С. Шатілов, В. Гнаткевич, Ю. Пассов, Г. Китайгородська, О. Тарнопольський, Е. Мірошніченко, І. Баценко, В. Борщовецька, R. Ellis, I. Nation, N. Schmitt, W. Widdowson та ін.).

Мета статті – аналіз та визначення сутності формування іншомовних компетенцій майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження ми спирались на Державний стандарт вищої освіти за спеціальністю «Філологія» галузі знань «Гуманітарні науки», згідно з яким спеціальні (фахові, предметні) компетенції включають у себе:

- 1) усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ;
- 2) здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні;
- 3) здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії мов(и), що вивчаються(ється);
- 4) здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди мов(и), що вивчаються(ється), описувати соціолінгвальну ситуацію;
- 5) здатність використовувати в професійній діяльності системні знання про основні періоди розвитку літератури, що вивчається, від давнини до XXI століття, еволюцію напрямів, жанрів і стилів, чільних представників та художні явища, а також знання про тенденції розвитку світового літературного процесу та української літератури;
- 6) здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати мову(и), що вивчається(ються), в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя;
- 7) здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних, фольклорних фактів, інтерпретації та перекладу тексту (залежно від обраної спеціалізації);
- 8) здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань;
- 9) усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземною (іноземними) мовами;
- 10) здатність здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний (залежно від обраної спеціалізації) аналіз текстів різних стилів і жанрів;
- 11) здатність до надання

консультацій з дотриманням норм літературної мови та культури мовлення; 12) здатність до організації ділової комунікації [3].

На сучасному етапі розвитку освіти одним із основних складників професійної компетенції вчителя гуманітарних спеціальностей є іншомовна комунікативна компетенція, яка складається з таких компонентів: мовний; мовленнєвий; лінгвокраїнознавчий; соціокультурний; полікультурний.

Наявність іншомовної професійної комунікативної компетенції дозволить випускникам:

1) взаємодіяти з носіями іншої мови і культури в логіці сучасного наукового світогляду, з урахуванням професійних особливостей, національних цінностей і норм поведінки в умовах глобалізації;

2) створювати позитивний настрій у професійно-орієнтованому іншомовному спілкуванні;

3) успішно вибирати адекватні ситуації професійно-орієнтованого спілкування способи вербальної і невербальної комунікації.

Соціальне замовлення суспільства вимагає вивчення іноземної мови не тільки як засобу спілкування, а й формування професійних компетенцій особистості, яка буде готова до міжкультурного професійного спілкування. Саме тому необхідність формування професійного компонента іншомовної комунікативної компетенції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти є актуальною проблемою сучасної освіти.

Важливе питання, яке розглядається в рамках дослідження проблеми формування іншомовних компетенцій майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти, – гостра необхідність формування готовності і здатності до науково-дослідницької діяльності засобами іноземної мови. Вважаємо, що формування іншомовної професійної комунікативної компетенції сприятиме залученню студентів у дослідну діяльність, оскільки єдність комунікативного та професійного компонентів відкриває ширші обрії міжкультурної професійної та академічної взаємодії і сприяє зникненню мовних і психологічних бар'єрів між учасниками міжнародних професійних і наукових товариств під час організації спільних досліджень тощо.

Отже, згідно з проведеним аналізом досліджуваної проблеми ми визначаємо професійні іншомовні компетенції майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей як особистісне новоутворення, представлене сукупністю загальнокультурних і професійних знань, вмінь та навичок, які в єдності з іншомовним комунікативним компонентом включають у себе поряд з когнітивним аспектами довготривалу готовність і здатність до ведення професійної та науково-дослідницької діяльності іноземною мовою.

Вважаємо, що процес формування іншомовних компетенцій майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти залежить від якості вирішення таких завдань:

1) проведення наукових досліджень в сфері теорії і практики вдосконалення іншомовної підготовки студентів, що включає систематичний моніторинг якості результатів іншомовної професійної підготовки;

2) планування і здійснення іншомовної підготовки студентів відповідно до новітніх вимог до рівня підготовки фахівців певної професійної сфери;

3) використання в роботі методів, форм і засобів розвитку логічного мислення, пам'яті, творчої уяви студентів, а також їх комунікативних здібностей;

4) ведення цілеспрямованої роботи з розвитку у студентів мотивації вивчення іноземних мов на основі стійкого інтересу до культурно-історичної спадщини інших країн і народів, їх традиціям і особливостям;

5) робота над створенням оптимального освітнього середовища, яке сприятиме активізації самостійної роботи студентів з удосконалення лінгвістичних здібностей, розвитку практичних навичок використання іноземних мов у професійній діяльності та особистому спілкуванні.

Висновки і пропозиції. Згідно з поставленою метою ми проаналізували погляди науковців на проблему іншомовної підготовки майбутніх учителів і дійшли висновку, що професійні іншомовні компетенції майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей – це особистісне новоутворення, представлене сукупністю загальнокультурних і професійних знань, вмінь та навичок, які в єдності з іншомовним комунікативним компонентом включають у себе, поряд з когнітивним аспектами, довготривалу готовність і здатність до ведення професійної та науково-дослідницької діяльності іноземною мовою.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні методів і форм взаємодії учасників процесу іншомовної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Список використаної літератури:

1. Енциклопедія освіти [Текст] / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Гринюк Г.А., Семенчук Ю.О. Етапи формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів економічних спеціальностей. Іноземні мови. 2006. №2. С. 22–27.
3. Державний стандарт вищої освіти URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/035-filologiya-bakalavr.pdf>

4. Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта: міжнародний аспект. / Матеріали Міжнародної наукової конференції «Творча особистість у системі неперервної професійної освіти». За ред. С.О. Сисоєвої і О.Г. Романовського. Харків : ХДПУ, 2000. С. 54–80.
5. Коваль В.О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : монографія. Умань, 2013.
6. Селевко Г.К. Компетентности и их классификация. Народное образование. 2004. № 4. С. 138–143.
7. Хуторской А.В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций. Интернет-журнал «Эйдос». 2005. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm>

Mulyk K. The essence of formation of foreign language competences of future teachers of the humanities in higher educational institutions

The article is devoted to assessing the problems and formulating the main competences of the teachers of the humanities specialties in higher educational institutions. It is noted that within the framework of modern requirements theoretical and methodological principles of foreign language training of future teachers of the humanities in higher educational institutions should be aimed at forming and developing the ability to communicate in other languages, as well as ensure the graduate's readiness to use full knowledge in a professional environment. Foreign language communication is a part of professional activity of a modern specialist in any field, in particular a teacher of humanities, who needs to be able to construct an oral presentation according to the laws of rhetoric and ethics of foreign language communication, during presentations and press conferences, be able to conduct a dialogue, use modern technical teaching aids, etc. These knowledge and skills should become the objects of purposeful training of future teachers of the humanities in higher education institutions of a foreign language as a professionally oriented foreign language communication activity. The result of such activities is the formation of professionally oriented foreign language communicative competence.

Based on the analysis of theoretical and methodological sources and based on the State Standard of Higher Education, the definition of foreign language competencies of future teachers of the humanities in higher education institutions is a personal development, represented by a set of general cultural and professional knowledge, skills along with the cognitive aspects of long-term readiness and ability to conduct professional and research activities in a foreign language.

The main components of foreign language training of future teachers of humanities in higher education institutions are highlighted: language; speech; linguistics; regional studies; socio-cultural; multicultural.

Conclusions are made in accordance with the purpose of the study. Prospects for further research on the problem of foreign language training of future teachers of humanities in higher education are outlined.

Key words: *future teachers of the humanities, professional communication, foreign language communicative competence, higher education institutions.*